

A Magyar Udvari Kancellária működése és személyzete a kora újkorban

Fazekas István: *A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között*. ELKH BTK TTI, Bp. 2021. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 579 o.

„Voltam szálláson magam az magyar secretarius Ferenczfi házánál... ez hatalmas főexpeditor és csudás memóriájú ember vala, de felette részeges, és ugyan is azért csudálatott elméje, hogy részegen is hivataljának megfelelt fogytkozás nélkül... Igen sordidus ember is vala. Többi közt egykorban császár hívatván piacon tanálatott, ott egy kappant vévén, tötte az szokása szerént magánál hordozott leveles táskában; bémenvén császárhoz és leveleket akarván az táskából kivenni, az kappan is kiugrott; benn találván lenni császárné is, egyvele apró ebecskék, az kappant az kutyák kergették, csihlották: másfelől Ferenczfi is futkosott, bujkált utána, hogy megfoghassa. [...] Egyébkor is az leveles táskában darab sajtok, hagymák, zsemlye, néhányszor szalonnadarab is egyiránt volt közösleg; de azért elmés és igen hiteles ember vala, és már harmadik császárt szolgálta azon állapotban.”¹ A Magyar Udvari Kancelláriának nyilvánvalóan nem minden tisztviselője volt ennyire „színes” egyéniség, mint a három évtizedig szolgálatot teljesítő Ferencffy Lőrinc secretarius, de Kemény Jánosnak róla lejegyzett sorai

arról tanúskodnak, hogy ilyen excentrikus személyiségek is akadtak közöttük. Minthogy Ferencffy rövid hivatali gyakorlat után került a kancelláriára, Fazekas István megjegyzi, hogy talán épp tapasztalatlanságával „függött össze, hogy egyéniségének excentrikus vonásai nem kerültek korábban lecsiszolásra...” (204. o.). Mielőtt belevágnánk a munka ismertetésébe, azok számára, akik ritkábban vesznek kézbe hivatal- és kormányzattörténeti munkákat, ajánljuk, hogy lapozzanak a kötet 156. oldalára, és olvassák előbb el azt a három esettanulmányt, melyben Fazekas István az ügyfelek szemszögéből mutatja be a kancelláriai ügyintézés menetét. Ezek közül itt mindössze az elsőre hívjuk fel a figyelmet, melyben a szerző meglepő részletességgel követi nyomon Türck Dániel lőcsei jegyző kitartó, olykor már „hajnalok hajnalán” elkezdett ügyintézését, mely eredményeként megszerezte városa számára a kívánt kiváltságokat. És – tegyük hozzá – e kiváltságokról szóló okiratok kézbesítése után bizonyára a kancellária közelebről érintett, a maguk során hasonlóképpen „nem egészen modern

1 | Kemény János önéletírása. In: *Kemény János és Bethlen Miklós művei*. A szöveggondozás és a jegyzetek V. Windisch Éva munkája. Szépirodalmi, Bp. 1980. 116.

Fejér Tamás (1977) – történész, tudományos munkatárs, EME, Jakó Zsigmond Kutatóintézet, Kolozsvár, fejertamas77@yahoo.com

<https://doi.org/10.36373/em-2024-1-10>

munkaidőszemléletben dolgozó” hivatalnokai is fellélegeztek, hogy nem akad többé dolguk az ügyintézését nagyon is sajátos módon felfogó, esetenként kényelmetlen jegyzővel, aki olykor „úgy viselkedett, mintha maga is a kancellária alkalmazottja lenne” (160. o.). Úgy véljük egyébként, hogy a három esettanulmányal a szerzőnek sikerült csaknem testközelbe hozni, kézzelfoghatóvá tenni azt a bonyolult – és a szűkös forrásviszonyok miatt csak kivételes esetekben rekonstruálható – folyamatot, mely során a kancelláriához forduló felek minden követ megmozgattak azért, hogy ügyük kedvező elintézését nyerjen.

Fazekas István a Magyar Királyság egyik legfontosabb kormányzati szerve, a Magyar Udvari Kancellária 1527–1690 közötti történetét tárgyaló, mintegy két évtizednyi kutatómunka eredményeként közzétett monográfiájával a kora újkori magyar történetkutatás régi és nagy adósságát törleszti. Aligha lehet véletlen, hogy épp Fazekas István vállalkozott az egyébként a történészek között sem különösebben népszerű hivaltörténeti kutatásra, a szerző ugyanis a Magyar Országos Levéltárban kezdett levéltárosi pályája folytatásaként 1995–2014 között a Bécsi Magyar Levéltári Kirendeltség vezetője volt, ami olyan rálátást és végső soron hozzáférést biztosíthatott számára mind az Országos Levéltárban, mind az Österreichisches Staatsarchivban őrzött, kutatásához szükséges levéltári forrásokhoz, mely nélkül monográfiája nem készülhetett volna el.

Fazekas István munkáját kilenc fejezetre tagolta, melyekhez a több mint 200 oldalas melléklet és a személynévmutató csatlakozik.

A bevezető sorokban a szerző az alábbi módon tájékoztat munkája koncepciójáról: „A rendelkezésre álló források, az iratanyag töredékessége, illetve

a hivatal sajátos, egyszerű szervezete és ügyintézési módja lényegesen befolyásolta a feldolgozás szerkezetét. Ennek köszönhető, hogy az olvasó nem egy hagyományos értelemben vett hivaltörténetet vehet a kezébe, hanem egy olyan munkát, amely az ügymenet és a hivatali jogkör esetlegesen ugyancsak töredékes rekonstrukcióján túl elsősorban a hivatali alkalmazottak körének feldolgozásával próbálja az intézmény történetét feltárni, és annak a birodalmi és magyarországi központi hivatalok között elfoglalt helyét meghatározni. A prozopográfiai megközelítésből adódóan a dolgozathoz egy terjedelmes életrajzi adattár is tartozik, amely [...] a kancelláriai időszakra koncentrálni próbálja az egyes tisztviselők életpályáját megrajzolni.” (7–8. o.) Megtudjuk azt is, hogy a Magyar Kancellária megnevezése a 16. század legvégén egészült ki az „udvari” (*aulica*) jelzővel. Fazekas megállapítása szerint ez „a névváltozás visszatükrözi azt a folyamatot, amelynek során a Magyar Kancellária az ország, a rendek és a uralkodó kancelláriájából az uralkodó kancelláriájává válik” (8. o.).

A második fejezetben a szerző módszeresen számba veszi a kutatástörténeti előzményeket, melyek elsősorban R. Kiss István és Szilágyi Loránd nevéhez fűződnek, utóbbinak viszont a tervbe vett, a kancellária 1526 utáni történetét feldolgozó monográfiája nem készült el. Mostanig tehát a kancellária Mohács utántól 1690-ig terjedő történetéről mindössze azzal a bő hatoldalnyi összefoglalással rendelkezünk, amelyet Ember Győző szentelt a témának közismert, 1946-ban közzétett hivaltörténeti munkájában.

A következő fejezetben egy átfogó kormányzattörténeti áttekintést olvashatunk, melyben a szerző a Habsburg Monarchia központi adminisztrációjának a működését ismerteti a 16–17. században.

Ebben összegzi az uralkodónak a kormányzati struktúra működtetésében betöltött szerepét, és ismerteti azokat az uralkodói tanácsadó szerveket, tudniillik a Titkos Tanácsot és a Titkos Konferenciát, melyek a központi hivatalok vezetőivel együtt segítették az uralkodót a döntéshozatalban. Ezt követően tárgyalja az Udvari Kancelláriát (*Hofkanzlei*), a Birodalmi Udvari Kancelláriát (*Reichshofkanzlei*), melybe az előbbi betago­ló­dott, az 1620-ban létrehozott Osztrák Udvari Kancelláriát (*Österreichische Hofkanzlei*), az Udvari Tanácsot (*Hofrat*) / 1558-tól a Birodalmi Udvari Tanácsot (*Reichshofrat*), a pénzügyeket intéző Udvari Kamarát (*Hofkammer*), a hadügyeket intéző Udvari Haditanácsot (*Hofkriegsrat*), végül pedig párhuzamként a Cseh Udvari Kancelláriáról szól röviden.

A negyedik fejezetben hosszabb-rövidebb időszakokra tagolva tárgyalja a Magyar Kancellária 1526–1690 közötti történetét. A kancellária létrehozásáról és korai működéséről kevés forrás maradt fent. Fazekas úgy véli, hogy a kancellária létrejöttére utaló első biztos adat egy 1527. szeptember 14-én kelt iratban maradt fent, amelyben I. Ferdinánd Szalaházy Tamást kancellárjának nevezi.

Az ötödik fejezet a kancellária iratkezeléséről és pecséthasználatáról nyújt széles körű tájékoztatást. Ebben a szerző ismerteti a kancelláriai ügymenet minden mozzanatát a folyamodvány beérkezésétől a megpecsételt és regisztrált oklevél kézbesítéséig, tisztázva az egyes hivatalnokok szerepét és feladatkörét az iratok elkészítésében. A formuláriumok a kancelláriai munka nélkülözhetetlen segédeszközei voltak még az olyan „csudás memóriájú” tisztviselők esetében is, mint a már említett Ferencffy Lőrinc, aki bizonyos oklevelek megírása kapcsán jelezte hivatalnoktársának, hogy küldjön „szokott formulát”, ugyanis a művelet „ex

memoria” bizony nehezen menne (75. o.). Fazekas számba veszi azt a hét formuláskönyvet, melyet bizonyíthatóan használtak a vizsgált időszakban a kancellárián, majd egyet közülük (*Formularius liber...*, Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár), amely több mint 300 szöveget tartalmaz, és amelynek összeállítására a 16. század derekán került sor, részletesen elemez. A pecséthasználatról szóló alfejezetből megtudjuk, hogy a kancellárián tulajdonképpen három pecsétet használtak, amelyek – a gyakorlatnak megfelelően – az egyes uralkodók halálával érvénytelené váltak: a kettős- vagy felségpecsétet, a titkos pecsétet (*sigillum secretum* – ezzel erősítették meg a kancellárián kelt okiratok zömét) és a gyűrűspecsétet. Olyan részletekre is fény derül, hogy az egyik pecsétőr a rábízott pecsétnyomót – igen körültekintően – a nyakában őrizte, egy másiktól viszont azt tudjuk meg, hogy elveszítette a gondjaira bízott tipáriumot, és „hiába keresték a pecsétet reggel kilenctől délután négyig, az nem került elő”, végül az uralkodótól felmentést nyert gondatlanságáért (93. o.). Részletes tájékoztatást nyerünk az oklevelekért fizetendő illetékekről, melyek egy részét a kancellária működési költségeire, másik részét pedig a személyi költségek (például a jegyzők és írnokok fizetésének) fedezésére fordították. Kiderül, hogy az illetékes hivatalnokok nem mindig a kiszabott, hanem olykor annál magasabb díjakat szedtek be, ami nyilvánvalóan kiváltotta az ügyfelek elégedetlenségét. Következésképpen szükségessé vált egy újabb taxarend bevezetése is a kancellária 1690. évi újjászervezésekor. Az illetékek mellett az ügyfelek kiváltságlevelek esetén még külön fizettek a pergamenért, a pecsétviaszért, a zsinórért, címereslevelek esetében pedig a címerfestésért, stb. Külön alfejezetben tárgyalja a királyi könyveket (*Libri regii*), melyek a Magyar

Kancellária igen töredékesen fennmaradt levéltárának a legértékesebb forrás-együttesét alkotják. Ebből kiderül, hogy a szövegeket – minden valószínűség szerint – a tisztázatokról másolták be teljes szöveggel vagy kivonatosan a királyi könyvekbe. A bevezetés az oklevélnyerő felek kérésére történt, és díja 1,5 forint volt.² A regisztrálás tényét az oklevelek hátlapjára rávezetett úgynevezett regisztrációs jegyzet jelöli, amely a kiadás évét és az illető királyi könyv fólíószámát tartalmazza, amelyre bemásolták a szöveget; ez a bejegyzés azonosítását hivatott szolgálni arra az esetre, ha az illetékes félnek szüksége lett volna másolatra. A regisztrációt a 16. században több tisztviselő, a 17. században pedig már alighanem a regisztrátor és írnoke végezte.

A következő fejezetben a szerző a kancellária hatáskörét, illetve annak a különböző központi hivatalokkal, elsősorban az uralkodó mellett működő más kancelláriákkal, tudniillik az Udvari Kancelláriával, a Birodalmi Udvari Kancelláriával, az Osztrák Udvari Kancelláriával, majd az Udvari Kamarával, az Udvari Haditanáccsal, továbbá a magyarországi igazgatási szervekkel: a Magyar Tanáccsal, a Magyar Kamarával, úgyszintén a nádorral és az esztergomi érsekkel, valamint a megyékkel és szabad királyi városokkal való kapcsolatát vizsgálja. Ismerteti a kancelláriának az országgyűlések előkészítésében és lefolytatásában (beleértve az országgyűlési végzések szövegének a szintén reáharuló megfogalmazását is), valamint az igazságszolgáltatásban és a diplomáciában játszott szerepét, de röviden kitér a kancellária tisztviselőinek a kormányzat

egyéb területein végzett tevékenységére, továbbá a kancellária hiteshelyi jellegű működésére is. Ugyanezen fejezetben olvashatjuk a korábban már említett esettanulmányokat.

A kötet legterjedelmesebb, közel száz oldalt számláló hetedik fejezetében Fazekas István a kancellária hivatalnokságát a kollektív biográfia módszerével mutatja be a mellékletben közölt életrajzi adattárra támaszkodva. Igen részletes és pontos elemzéseket olvashatunk az egyes hivatalnokcsoportokról (kancellárok, alkancellárok, kancellárhelyettesek, titkárok, pecsétőr-regisztrátorok, jegyzők és írnokek), melyekben a szerző különös hangsúlyt fektet a származásra, képzettségre, családi és rokoni kapcsolatokra, vagyoni helyzetre, feladatkörökre, fizetésre, karrierlehetőségre, kapcsolati hálóra, hivatali tapasztalatra, földrajzi kötődésre stb., és – a lehetőség szerint – megállapítja az egyes csoportokra vonatkozó közös jellemzőket. Más szóval egy olyan – hatalmas és zömében új ismeretanyagot felszínre hozó – társadalomtörténeti vizsgálatot végzett el, mely átfogó képet nyújt a kancellária személyzetéről, ugyanakkor új megvilágításba helyezi magát a kancellária intézményét is. Az elemzés megannyi érnyeie közül e rövid ismertetés keretében mindössze azt emeljük ki, hogy Fazekas István egyes hivatalnokok kinevezésével kapcsolatos „háttérinformációk” (pl. pártfogói ajánlások, kapcsolati hálók, korábbi pálya, képzettség) segítségével ritka betekintést nyújt a különféle tisztségekbe való kinevezés menetébe és körülményeibe. Ezek alapján pedig rekonstruálható vagy legalábbis valószínűsíthető egyfelől, hogy miért épp az illető személy nyerhette el

2 | A fejedelmi kancellárián a 17. század elején a regisztrációért egy forintot kellett fizetni. Vö. Fejér Tamás: Az erdélyi fejedelmi kancellária regisztrumvezetési gyakorlata a 16. században. *Levéltári Közlemények* 85. évf. 2014. 3–32. 12.

az adott tisztséget, másfelől pedig, hogy a tisztség betöltésénél milyen elvárásoknak kellett a jelentkezőknek megfelelniük. Ugyanakkor felhívjuk még a figyelmet arra a két rövid esettanulmányra is, melyek közül előbbi egy pecsétőr-regesztrátor „világlátásáról és nem utolsósorban kapcsolatrendszeréről” (233–237. o.) tájékoztat, utóbbi pedig azt példázza, hogy egy kancelláriai jegyző – aki jöllehet a hivatali ranglétra alsó fokán állt, viszont – „személyes ügyessége, kapcsolatteremtő készsége, helyzetfelismerő képessége” révén komoly befolyásra tehetett szert (257–260. o.). Az utolsó alfejezetben a szerző összegzi és egységes képbe foglalja az előző vizsgálódás eredményeit, kiemelve – egyebek mellett – a kancellária hivatalnokságának ama sajátos vonásait (pl. az írnokok nem állami, hanem kancellári és titkári magánalkalmazottak voltak, a kancellári tiszteket egyházi személyek töltötték be, hivatali épület hiánya stb.), melyek tekintetében eltér a más központi kormányzervek személyzetétől.

A nyolcadik fejezetben a kancellária 1688–1690-ben végbement újjászervezését mutatja be. Ennek során a kancellária 15 főből (kancellár, négy tanácsos, két titkár, regisztrátor-taxátor, segédregisztrátor, expeditor-fogalmazó, három kancellista, egy-egy irodaszolga és fűtő) álló új szervezetet kapott, a tanácsosi tisztség létrehozásával pedig az intézmény kollegiális kormányzervvé alakult. Az uralkodó által kibocsátott instrukció részletesen szabályozta a kancellária működését, megállapította a hivatalnokoknak a Magyar Kamarától folyósítandó fizetését (tehát minden alkalmazott állami fizetésben részesült), új taxarendet vezetett be, előírta az ágensi intézmény bevezetését.

Az összefoglalást tartalmazó kilencedik fejezetet a több mint 200 oldalt

számláló melléklet követi. Az *Iratok a Magyar Kancellária történetéhez* című, első részben Fazekas István nyolc olyan forrást közöl teljes szöveggel, amelyek a kancellária története szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírnak. A következő melléklet (*A Magyar Kancellária személyzete, 1527–1690*) tulajdonképpen a kancellária hivatalnokainak az archontológiáját tartalmazza tisztségek, azaz kancellár (19), alkancellár (7), kancellár-helyettes (13), titkár (20), lajstromozó és pecsétőr (15), jegyző és írnok (135) szerinti lebontásban, az egyes tisztségeken belül pedig időrendi sorrendben. Pillanatok alatt tájékozódhatunk tehát a kancelláriai hivatalnokokról, ha pedig bővebb információra lenne szükségünk, azokat könnyen megtaláljuk az ezt követő, betűrendben összeállított prozopográfiai adattárban. A jegyzék 209 nevet tartalmaz, a valóságban azonban némileg kevesebb, 180 személyről van szó, ugyanis közülük többen bejárták a kancelláriai ranglétra különböző fokait (pl. Liszthy János előbb *conservator* és titkár, alkancellár, majd kancellár volt). Bár a prozopográfiai adattárból világosan kiderül, hogy kik voltak azok, akik a ranglétrán előreléptek, hasznos és mindenképpen áttekinthetőbb lett volna, ha az illető személyek előmenetelére vonatkozó adatok – valamilyen formában – már az archontológiai részbe is bekerülnek. Tekintettel arra, hogy a vizsgált időszak 160 esztendőöt ölel fel, aligha beszélhetünk különösebben népes hivatalnoki karról. Összehasonlításképpen a fejedelmi nagyobb kancellárián csak az 1556–1602 közötti időszakban mintegy 180 íródeák működött. Itt most mindössze a jegyzők és írnokok csoportjára térünk ki nagyon röviden: a jegyző (*iuratus notarius*) és írnok (*scriba*) terminus – miként Erdélyben – itt is szinonima, tehát a két megnevezés használata minden valószínűség

szerint nem jelent valamiféle rangbeli megkülönböztetést vagy eltérést a kancellárián rájuk háruló feladatköröket illetően. A 135 írnok közül – számításaink szerint – mintegy 40-nek, azaz megközelítőleg 30%-ának a kancelláriai működéséről mindössze egy-egy adatot sikerült a szerzőnek találnia. Ezt az arányt kissé magasnak találjuk, és valószínűnek tartjuk, hogy a további kutatásoknak sikerül esetükben is némileg pontosítani a hivatalviselési időt. Egyébként e tekintetben (s talán egyedül ebben a tekintetben) az erdélyi kutatás némileg jobb helyzetben van, ugyanis a fejedelmi mandátumokat (pl. iktatóparancsok, idézések) gyakran a kancelláriai íródeákok hajtották végre, következésképpen nevükkel sűrűn találkozunk ezekben az irattípusokban. Két példát említünk meg a számtalan közül: egy 1592. április 28-i iktatóparancs 22 nagyobb kancelláriai jegyző nevét,³ egy 1577. március 21-i mandátum pedig 19 kisebb és 10 nagyobb kancelláriai írnok nevét sorolja fel.⁴

Az archontológiai részt *A Magyar Kancellária tisztviselőinek életrajzi adattára, 1527–1690* című melléklet követi. Ez a prozopográfiai adattár, amely a hetedik fejezetben olvasható elemzés alapjául szolgált, minden bizonnyal a monográfia legösszetettebb, hatalmas adatgyűjtést és rendszerező munkát igénylő része. Miként arra már korábban utaltunk, az adattár közel 200 oldalon 180 hivatalnok életrajzi adatait tartalmazza betűrendben, főként kancelláriai működésük idejére fektetve a hangsúlyt, de – a szakirodalom és a források nyújtotta lehetőségek szerint – életüknek az azt megelőző és követő szakaszának jelentősebb mozzanataira, származásukra,

tanulmányaikra, pártfogóikra, egyéb kormány szerveknél vagy máshol betöltött hivatalaikra, családi és vagyoni helyzetükre, irodalmi vagy irodalom- és művészetpártolói tevékenységükre stb. vonatkozó adatok is a szerző gyűjtési körébe tartoznak. A 16–17. századi forrásviszonyok ismeretében már ebből a felsorolásból is nyilvánvaló, hogy ezek a nagyon tömör, a lehetőség szerint hasonló szerkezetű életrajzvázlatok nem tudnak azonos mennyiségű és minőségű információt nyújtani valamennyi tisztviselő esetében. Gondoljunk egyfelől például Oláh Miklósnak vagy id. Forgách Ferencnek a kutatás előtt jól ismert életpályájára (bár a szerzőnek még esetükben is sikerült újabb adatokat feltárni), másfelől pedig Reitlinger Lőrinc vagy Winczy Lukács jegyzőkre, akikről tulajdonképpen csak annyit sikerült kideríteni a szerzőnek, hogy adott időpontban a kancellárián működtek. Az életrajzok zöme viszont e „végletek” közé sorolható, melyek esetében az említett szempontok némelyikére ugyan nem sikerült adatot találni, de a fő célkitűzést, azaz a kancelláriai évek alatti tevékenységet az esetek jelentős részében viszonylag jól sikerült dokumentálni. Mindenképpen megjegyzendőnek tartjuk, hogy a 180 hivatalnok számottevő részének az életrajzát Fazekas István saját levéltári kutatásai alapján állította össze. Minden valószínűség szerint a kötetnek ez az életrajzi adattára lesz a leginkább használt része, hiszen a kora újkori magyarországi hivatalnokréteg „elitjének” teljességre törekvő tárházáról van szó. Azt bizonyosnak tartjuk ugyan, hogy a későbbi kutatások több életrajzot is kiegészítenek, ettől függetlenül az elkövetkező évtizedekben ez az

3 | Román Nemzeti Levéltár (a továbbiakban RNLt) Máramaros Megyei Levéltára, Nagybánya város lt., Kiváltságlevelek, nr. 62.

4 | RNLt Kolozs Megyei Levéltára, Bánffy cs. lt., II. sorozat, II. regisztrum, fasc. B. nr. 2b.

adattár fogja képezni a Magyar Udvari Kancellária hivatalnokságára vonatkozó ismeretek kiindulópontját és alapját, ugyanakkor a többi kormány szerv (pl. Magyar Kamara) személyzetének a feldolgozásához is minden tekintetben követendő példát nyújt. És ha már fentebb utaltunk az adattár jövőbeni kiegészítésére, egy-két apró észrevételünket meg is említjük a Magyar Udvari Kancellária után az erdélyi fejedelmi kancellárián is működő tisztviselők kapcsán: Forgách Ferenc erdélyi kancellár általunk fellelt legkorábbi ellenjegyzése 1571. július 13-áról származik.⁵ Berzevichy Mártont illetően pedig azt említjük meg, hogy 1575 végén és a következő év elején *procancellarius*ként, később pedig – már Lengyelországban – *procancellarius Transsylvanus*ként is feltűnik rövid ideig a forrásokban.⁶ Érdeemes lesz utalni még a Thury János kancelláriai jegyző, testvére, István és több rokonuk által nyert 1570. július 11-i címereslevélre is. Ez ugyanis jól kiegészíti a Thury János életére vonatkozó adatokat, tekintettel arra, hogy a Thuryak (Gáspár, István és János) még 1566-ban nyújtották be kérelmüket címerük megújításáért, amelyet az uralkodó június 29-én hagyott jóvá (487. o.). Valamilyen okból az oklevél kiállítása (voltaképpen a szupplikációban szereplő azonos címerképpel) négy évvel későbbre tolódott.⁷

A levéltári és kéziratári források jegyzékét tartalmazó mellékletből tudjuk meg, hogy a szerző közel 30 levéltár és kéziratár anyagában kutatott Magyarországon, Ausztriában, Szlovákiában, Vatikánban és Romániában, a zömét természetesen a Magyar Nemzeti Levéltár

Országos Levéltára és az Österreichisches Staatsarchiv fondjai teszik ki. Bár az erdélyi levéltárak minden bizonnyal kevés olyan anyagot tartalmaznak, melyet a szerző hasznosíthatott volna témája szempontjából, hiányolható viszont az e tekintetben ritka kivételt képező, Kolozsváron őrzött Sennyei-levéltár használata, annál is inkább, mivel a család magyar udvari kancellárt adott id. Sennyei István személyében.

A közel 700 tételt tartalmazó bibliográfia zárja a mellékletet, amely a mintegy 3500 jegyzettel együtt jól mutatja Fazekas István vállalkozásának méreteit.

Összegzésül megállapíthatjuk, hogy Fazekas István rendkívül széles körű forrásanyagra támaszkodva, továbbá a hazai és nemzetközi kutatás idevágó eredményeinek ismeretében mutatja be a Magyar Királyság egyik legjelentősebb kormányzati szervének, a Magyar Udvari Kancelláriának a történetét, szervezetének fejlődését, hatáskörét, ügy- és iratkezelési gyakorlatát, valamint hivatalnoki karát. Egyidejűleg a kancelláriát elhelyezi a Habsburg Monarchia szintén alaposan áttekintett központi adminisztrációjának a rendszerébe, az olvasó tehát pontos képet kap a kancellária és a többi központi kormány szerv közötti sokrétű kapcsolatokról is. Bár a szerző elsősorban a kancelláriára vonatkozó szűkös forrásviszonyok miatt „kényszerült” a hivatalt működtető személyzet prozopográfiai adattárának az összeállítására, az arra támaszkodó társadalomtörténeti elemzés viszont – a monográfia talán legeredetibb részét képező esettanulmányokkal együtt – szervesen egészíti ki a klasszikus hivataltörténeti fejezeteket.

5 | RNLt Szeben Megyei Levéltára, Szeben szék és város lt., U IV. nr. 1010.

6 | Fejér Tamás: A procancellariusi tisztség a Báthoryak korában (1571–1602). *Erdélyi Múzeum* 78. évf. 2016/1. 36–46. 36–41.

7 | Kolozsvári Egyetemi Könyvtár Kéziratára, Címereslevél-gyűjtemény, nr. 10.

A további kutatások bizonyára árnyalni fogják a monográfia egyes következtetéseit, kiegészítik a hivatalnoki kar életrajzi adatait, ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy a kancelláriának Fazekas István munkájából kibontakozó összképe hosszú évtizedeken keresztül aligha fog lényegesen változni. A kötet tehát megkerülhetetlen segédeszköz lesz mindazok

számára, akik egyfelől a Magyar Udvari Kancellária intézményéről és az általa kiadott iratok létrejöttének körülményeiről, másfelől pedig a kancellária hivatalnokságáról kívánnak szakszerűen tájékozódni.

FEJÉR TAMÁS